25/03/2022

Οι ηρωίδες της Κύπρου στην Επανάσταση του 1821

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Είναι πολλαπλά μαρτυρημένος ο βαρύς φόρος αίματος κληρικών και λαϊκών τον τραγικό Ιούλιο του 1821 στην Κύπρο. Τις ημέρες εκείνες του τρόμου και της οδύνης, και οι γυναίκες πλήρωσαν βαρύ τίμημα. Πέρα από τον πόνο και τη σιωπηλή εγκαρτέρηση, ιδιαίτερα επαχθής ήταν ο φόρος τιμής και αίματος που αναγκάστηκαν να καταβάλουν νεαρές Ελληνίδες.

Ωστόσο, ανάμεσά τους, αναφάνηκαν και ηρωικές μορφές, που ύψωσαν το ανάστημά τους και αντιστάθηκαν με σθένος στη βία του Οθωμανού κατακτητή, όπως καταδεικνύεται από ιστορικές πηγές, προφορικές μαρτυρίες αλλά και τη λογοτεχνία, η οποία, έχοντας μια αμφίδρομη και συμπληρωματική σχέση με την Ιστορία, μπορεί να συνεισφέρει υπό προϋποθέσεις και ως ιστορική πηγή.

Ο Γεώργιος Κηπιάδης στο βιβλίο του «Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη νήσῳ Κύπρῳ τραγικών σκηνών» (1888) αναφέρει: «[…] ο κάλαμος αδυνατεί τω όντι να περιγράψη την έμπλεων φρίκης εκείνην κατάστασιν […] οι Ναοί του Υψίστου κατεπατήθησαν, εσυλήθησαν […], παρθένοι διεκορεύθησαν, γυναίκες ητιμάσθησαν, και πάσα αιδώς εν ενί λόγω εξέλειψε, και πας σπινθήρ ελέους εσβέσθη […]».

Οι θυγατέρες κάποιων από τους φονευθέντες προκρίτους, εκτός από τον βίαιο απορφανισμό και τη δήμευση της περιουσίας τους, απήχθησαν, για να μεταφερθούν στο χαρέμι του Κουτσούκ ή σε άλλους αξιοθρήνητους γυναικώνες των κατακτητών. Παρατηρήθηκαν και απόπειρες απαγωγής ή απαγωγές θυγατέρων ιερέων σε διάφορα μέρη, καθώς οι διώξεις, το κλίμα φόβου και οι εκτελέσεις επεκτάθηκαν και πέρα από τη Λευκωσία. Οι κοπέλες αυτές, εκτός από τον κίνδυνο της ατίμωσης, είχαν να αντιμετωπίσουν και τον κίνδυνο του εξισλαμισμού, αφού πιέζονταν, κάποτε ακόμα και με βασανιστήρια, να εξωμόσουν.

Κατ’ αρχήν θα αναφερθούμε στις τρεις κόρες του καρατομηθέντος την 10η Ιουλίου 1821, Γιαννάκη Αντωνόπουλου, ενός από τους «δημογέροντας του Σεραγίου», οι οποίες συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν, υφιστάμενες «πάσαν δοκιμασίαν», για να αλλαξοπιστήσουν, σύμφωνα με τον Κηπιάδη:

«Του τελευταίου τούτου [Γ. Αντωνοπούλου] συνέλαβον και τας τρεις θυγατέρας Παγώναν, Πεζούναν και Αγγελέτταν, ας τινας επί πολλάς ημέρας πεφυλακισμένας ετήρουν εκάστην αυτών εν ιδιαιτέρω δωματίω πειρώμενοι οτέ μεν δι’ υποσχέσεων, οτέ δε δι’ απειλών να τας πείσωσι να εξωμόσωσιν, αλλ’ αύται καρτερικώς υπέστησαν πάσαν δοκιμασίαν κραταιούμεναι εν τη πίστει των πατέρων των […] μέχρις ου επετεύχθη η απελευθέρωσίς των, διά πολλών ισχυρών μέσων».

Ο νομικός και πολιτευτής, Γεώργιος Σ. Φραγκούδης, στο βιβλίο του «Ιστορία και γενεαλογία της μεγάλης κυπριακής οικογενείας Φραγκούδη και των συγγενικών

οικογενειών» (1939) επιβεβαιώνει τις πιο πάνω πληροφορίες, σημειώνοντας ότι οι τρεις θυγατέρες, «ως εκτάκτου καλλονής εσύρθησαν εις το χαρέμι, αλλ' αντέστησαν όπως και ο πατήρ των, προτιμήσας τον θάνατον του εξισλαμισμού».

Και οι δύο συγγραφείς περιγράφουν, λοιπόν, τη βίαιη προσπάθεια εξισλαμισμού των κοριτσιών και υπογραμμίζουν το γεγονός ότι οι νεαρές αυτές Κυπριοπούλες «αντέστησαν», υπομένοντας με καρτερία «πάσαν δοκιμασίαν», ίσως και βασανιστήρια, προτιμώντας «τον θάνατον του εξισλαμισμού», παρά το γεγονός ότι στο τέλος υπήρξε αίσια λύση στο ηρωικό δράμα τους.

Η Πολυξένη Λοϊζιάς (1855;-1942), εθνική παιδαγωγός της Λεμεσού, αξιόλογη λογοτέχνις και πρωτοπόρος της γυναικείας χειραφέτησης στον τόπο μας, αποτελεί πηγή πληροφοριών για την Τουρκοκρατία και ιδίως για τα τραγικά γεγονότα του 1821 και τα μετέπειτα δύσκολα χρόνια. Ανάμεσα σε άλλα, παρέχει πληροφορίες για άγνωστες ηρωικές μορφές γυναικών της Κύπρου της εποχής εκείνης, θεωρώντας ότι έτσι απονέμει «τον στέφανον της δικαιοσύνης προς τας ηρωίδας ταύτας, περί ων ελάχιστα ή ουδόλως ποιούσι μνείαν οι νεώτεροι ιστορικοί». Οι πληροφορίες της αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, καθώς η ίδια από νεαρή ηλικία, συγκέντρωνε και κατέγραφε με επιμέλεια σχετικές μαρτυρίες από υπέργηρα άτομα, όπως «η μεγάλη προμήτωρ» της Μητροδώρα, που έζησαν τις σφαγές του 1821. Εμπνεόμενη από τις διηγήσεις αυτές, έγραψε μερικά λογοτεχνικά κείμενα, τα οποία φωτίζουν περισσότερο τον ηρωισμό Κυπρίων γυναικών κατά το 1821.

Το ποίημά της «Η τριάδα του Γιαννάκη» που δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά στο βιβλίο της «Πατριδογραφία Κύπρου» του 1890 (Για τα βιβλία και δημοσιεύματα της Λοϊζιάδος βλ. Θεοδόσης Πυλαρινός-Γιώτα Παρασκευά-Χατζηκώστα, «Πολυξένης Λοϊζιάδος, Τα έργα», Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, αρ. LII, Λευκωσία 2011) και έχει ως θέμα την προαναφερθείσα περιπέτεια των τριών κορών του Αντωνόπουλου, αναδεικνύει την ακλόνητη και ανδρεία στάση τους στις πιέσεις που δέχθηκαν για εξισλαμισμό.

Ένα άλλο ποίημα της Λοϊζιάδος αναφέρεται στις θυγατέρες του Παυλή Χάρτα από τη Λάρνακα, που καρατομήθηκε την 10η Ιουλίου 1821. Οι επτά κόρες του, που διακρίνονταν «επί εξόχω κυπριακή καλλονή», διέτρεξαν μεγάλο κίνδυνο, αφού μπήκαν και αυτές στο στόχαστρο του «παρθενοφθόρου δαίμονος», όπως αποκαλεί αλλού η Λοϊζιάς τον Κουτσούκ. Εντέλει, κατόρθωσαν με τη βοήθεια Ευρωπαίων προξένων να διαφύγουν μαζί με τη μητέρα τους στη Βενετία.

Οι πέντε από τις επτά κόρες τέλεσαν γάμους με εξέχοντες Έλληνες. Η Πεζούνα ή Κολόμπα, έγινε η σύζυγος του πολιτικού και ιστορικού Ανδρέα Μουστοξύδη, στενού

συνεργάτη του Καποδίστρια, η Μαρία παντρεύτηκε τον λόγιο Αιμίλιο Τυπάλδο, με τον οποίο απέκτησε μια μονάκριβη θυγατέρα, την Ελοϊσία-Ρόζα-Άννα, μετέπειτα σύζυγο του εθνικού ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη και η Άννα τον Κύπριο δεινό Ελληνιστή και δάσκαλο του Βαλαωρίτη, Ιωάννη Οικονομίδη.

Η Λοϊζιάς στο ποίημά της «Αι επτά Κύπριαι παρθένοι» αναφέρεται στις κόρες του Χάρτα, τις οποίες προσφωνεί ως «επτάφωτος αστήρ» και «πλειάδες, εσπερίδες». Παραθέτει δε νέα στοιχεία γι' αυτές, τα οποία άκουσε από πολύ ηλικιωμένες γυναίκες που έζησαν τα γεγονότα. Οι επτά θυγατέρες, μετά τη δολοφονία του πατέρα τους, κρύβονταν σε άντρο, για να γλυτώσουν από τον τύραννο που τις έψαχνε. Η τελευταία κόρη, που δεν την κατονομάζει, αλλά σημειώνει ότι ήταν «ως ο Μάιος ωραία», είχε έρθει πρόσωπο με πρόσωπο με κάποιον από τους «γαύρους» Οθωμανούς που εποφθαλμιούσαν την ίδια και τις αδελφές της, και κατάφερε να γλυτώσει από τα χέρια του, κτυπώντας τον διώκτη της στο κεφάλι και τραυματίζοντάς τον. Τέλος, αναφέρεται σε αντίποινα του Τούρκου «μεγιστάνος», όταν έμαθε ότι διέφυγαν.

Η ηρωική συμπεριφορά της Αννέτας Γλυκύ

Ο Κηπιάδης αναφέρεται και στις δύο θυγατέρες του προγραφέντος προύχοντα Λευκωσίας, Χατζησυμεώνος Γλυκύ, που τον απαγχόνισαν οι Τούρκοι την 14η Ιουλίου του 1821:

«Ο απαγχονισθείς Χατζή Συμεών Γλυκύς έσχε δύο θυγατέρας, την μεν καλουμένην Αννέταν, την δε Μαργαρόναν, αίτινες ευειδείς ούσαι, επέσυραν την προσοχήν του Κουτσούκ-Μεχεμέτη, και την μεν πρώτην έλαβε δι' εαυτόν, την δε έδωκε τω Βεκκιληχάρτζη του. Καθ' ον δε χρόνον κατελίμπανε την Κύπρον, κληθείς υπό του Σουλτάνου Μαχαμούτη εις Κωνσταντινούπολιν, η Αννέτα ευτόλμως απέρριψε τας προτροπάς και υποσχέσεις του, όπως τον ακολουθήση.

Ούτος δε, εμμανής γενόμενος υπ' οργής, ηπείλησε να την φονεύση, αλλά και την απειλήν του ταύτην ηρωικώς περιεφρόνησεν, ώστε, εν τη λύσση του θυμού του ο Κουτσούκ- Μεχεμέτης, τρις κατ' αυτής ανεπιτυχώς επυροβόλησε, και ούτω τη απέδωκε την ελευθερίαν. Διέμεινε δε εν Κύπρω βιώσασα μέχρι τελευτής εναρέτως και πιστώς εις το πάτριον θρήσκευμα».

Αξίζει να προσεχθεί η ηρωική συμπεριφορά της Αννέτας, η οποία, όταν ο διαβόητος Κουτσούκ έφευγε από την Κύπρο, στα τέλη του 1822, αυτή προτίμησε να διακινδυνεύσει την ίδια τη ζωή της, αρνούμενη να τον ακολουθήσει στην Κωνσταντινούπολη, γνωρίζοντας πολύ καλά ότι, αν εγκατέλειπε το νησί, θα έχανε κάθε ελπίδα διαφυγής από τα χέρια του. Εκείνος, μανιασμένος από θυμό, απείλησε

να την σκοτώσει, αλλά η Αννέτα με γενναιότητα περιφρόνησε τις απειλές του. Τρεις φορές την πυροβόλησε και δεν την πέτυχε και έτσι στο τέλος τής έδωσε την ελευθερία. Η στάση της νεαρής αυτής Κυπρίας συνιστούσε έμπρακτη και κραυγαλέα απόρριψη του κυρίαρχου δυνάστη, τον οποίο δεν φοβόταν, αλλά αποδείκνυε και την ετοιμότητά της για θάνατο.

«Η Δέσπω της Λεμεσού»

Και σε άλλα κείμενά της η Λοϊζιάς αναφέρεται στη νεαρή αυτή γυναίκα (όταν απαριθμεί Κυπρίες ηρωίδες), με τη φράση «Η Δέσπω της Λεμεσού». Εντοπίσαμε και την ακόλουθη σημαντική πληροφορία της Λοϊζιάδος, που προτάσσεται αναδημοσίευσης του ποιήματος για τη Δέσπω στην εφημερίδα «Εστιάδες» της Περσεφόνης Παπαδοπούλου, και είναι διαφωτιστική ως προς την ιστορικότητα του προσώπου αυτού: «Μιας άλλης αντρειωμένης κόρης 16 ετών, αντί της ιστορίας της, δημοσιεύομεν ποίημα, διότι αγαπούν την ποίησιν εις την Κύπρον πολύ και θα εντυπωθή εις την μνήμην καλλίτερα η ιστορία της εις ποίησιν».

«[…] Κλαίει η Δέσπω του νησιού

του καταδουλωμένου. […]

Σαράντα μέρες πέδικλα

σαράντα μέρες πείνα,

σαράντα μέρες με φωτιά

της έκαιαν τα κρίνα.

Σαράντα μέρες τής φορούν

σεντόνι και μαρκούπια,

γαλαταργιές όλο χρυσά

βενέτικα και δούπια. […]

Τώρα της χύνουν κόσκινα,

μαλάγματα γεμάτα,

τώρα την σούβλαν γγίζουσι

στα στήθη της τ’ αφράτα. (…)

ανέπνεε τον θάνατον,

μουρμούριζε στα χείλη,

τα δάκτυλά της σαν σταυρόν

τα ΄καμνε και τα φίλει. (...)».

* Γιώτα Παρασκευά-Χατζηκώστα Διδάκτωρ Νεοελληνικής Φιλολογίας ΕΚΠΑ

Πηγή: philenews.com